

УДК 811.111'373.7

Дубравська З.Р.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

ЕТИМОЛОГІЯ, ТРАНСФОРМАЦІЯ Й КЛАСИФІКАЦІЯ БІБЛЕЇЗМІВ У СУЧАСНОМУ АНГЛІЙСЬКОМУ МОВЛЕННІ

Анотація. У статті здійснено спробу дослідити етимологію, трансформацію й класифікацію біблеїзмів у сучасному англійському мовленні. Проаналізовано наукові доробки вітчизняних і зарубіжних науковців. Особлива увага приділяється етимології фразеологічних одиниць біблійного походження. Зазначено, що чимало таких ідіом сягають своїм корінням до біблійного сюжету: нести свій хрест, умивати руки, берегти як зіницю ока, поцілунок Іуди тощо. Доведено, що ряд англійських біблеїзмів мають свій український еквівалент: заборонений плід, хліб насущний, горе утішитель, яблуко розбрату, блудний син та інші. Встановлено, що знання фразеологізмів допомагають нам оцінити яскравість і виразність мовлення, зрозуміти жарт, гру слів, а іноді просто і сенс всього висловлювання.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, біблеїзм, етимологія, класифікація, трансформація.

Dubravka Zoriana

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

ETYMOLOGY, TRANSFORMATION AND CLASSIFICATION OF THE BIBLEISMS IN THE MODERN ENGLISH SPEECH

Summary. The attempt to investigate the etymology, transformation and classification of the bibleisms in the modern English speech has been made. Scientific works of native and foreign scholars are analyzed. Particular attention is paid to the etymology of the phraseological units of the biblical origin. In linguistics, phraseology is the study of set or fixed expressions, such as idioms, phrasal verbs, and other types of multi-word lexical units (often collectively referred to as phrasemes), in which the component parts of the expression take on a meaning more specific than on otherwise not predictable from the sum of their meanings when used independently. Idioms, bibleisms, phrasal verbs and expressions are an important part of everyday English. They come up all the time in both written and spoken English. For more than two thousand years, the Bible continues to concentrate the attention of the theologians and the historians, the linguists and the specialists in literature, the ethnographers and the archeologists. The Bible is considered to be the greatest source of information in history, culture, literature, ethnography and psychology. That's why a lot of bibleisms are closely connected with the biblical plot: *to keep as the apple of smb's eye, to hide one's light under a bushel, to wash one's hands of, alpha and omega, to bear one's cross, the camel and the needle's eye etc.* Many bibleisms have their Ukrainian equivalents: *daily bread, apple of discord, a crown of glory, by the sweat of one's brow, the blind leading the blind etc.* It is determined that knowing of the idioms helps us to evaluate the brightness and the expressiveness of our speech, to understand the joke, pun and sometimes simply the sense of the expression.

Keywords: phraseological unit, biblical phrase (bibleism), etymology, transformation, classification.

Постановка проблеми. Фразеологізми охоплюють різні сфери життя, є активним засобом людського мислення. Вони різняться своєю семантикою та виразністю. Особливе місце відводиться біблеїзмам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різномасштабне вивчення біблеїзмів викликає науковий інтерес як у вітчизняних, так і в зарубіжних дослідників. Вважають, що до англомовного наукового обігу термін «біблеїзм» уперше ввів Л. Сміт [17, с. 18]. Саме він виокремив їх в окремий клас фразеологічних одиниць.

Визначення структурних моделей словосполучень церковної традиції та вивчення етимології окремих біблійних виразів було сферою інтересів багатьох лінгвістів: Н. Андрейчука, І. Баєрова, Г. Барана, С. Волкова, Л. Дяченка, А. Коваль, М. Скаби, В. Смірнова, В. Сулими, Л. Полубиченко, Є. Кузнецова, В. Ужченко, Д. Ужченко, В. Хлебди, Л. Шевченко та ін. А. Беріх, І. Матешіч, Ю. Гвоздарев здійснили спробу етимологічного поділу біблеїзмів.

Мета статті. Головною метою пропонованої статті є проаналізувати особливості класифікації, трансформації й етимології біблеїзмів у сучасному англійському мовленні.

Виклад основного матеріалу. Фразеологічні одиниці слід вивчати не самі по собі, не ізо-

льовано, а в тісному зв'язку з іншими одиницями мови. Сполучаючись у процесі мовлення зі словами, словосполученнями, вони виступають органічними елементами цілісної комунікативної одиниці, беруть активну участь у формуванні її змісту, надають йому особливої виразності, яскравого стилістичного забарвлення [11].

На думку О. Ахманової біблеїзми – це біблійні слова або вирази, які увійшли в загальну мову [4, с. 66]. Хоча біблеїзми і є частиною фразеології, все ж вони мають ряд особливостей та специфічних ознак, зумовлених їх походженням, особливою семантикою та стилістичною характеристикою. До таких особливостей належить в першу чергу їх змістовна структура, в якій чітко простежуються елементи моралі та етики, що зумовлено тим, що цей шар фразеології базується на самій Біблії та її віровченні [10, с. 40].

Не зважаючи на те, що біблеїзми ставали предметом дослідження багатьох науковців, на сьогоднішній день не існує єдиної уніфікованої класифікації цих фразеологічних одиниць. Серед найпоширеніших слід виокремити наступні.

За походженням, А. Біріх і Й. Матешіч виділяють [5]:

1) вирази, які вже в тексті Біблії відрізняються цілісністю значення (*to keep as the apple of*

smb's eye – зберігати як зіницю ока, alpha and omega – альфа і омега);

2) фразеологізми, утворені на базі вільних словосполучень Біблії, але отримали нове фразеологічне значення (to hide one's light under a bushel – закопати талант у землю);

3) фразеологічні одиниці, не представлені даними лексичним складом в Біблії, але семантично визначені її текстами (forbidden fruit – заборонений плід).

Ю. Гвоздарев доповнює наведену вище класифікацію і виокремлює четвертий тип біблійних виразів – фразеологізми, зумовлені загальним змістом Біблії (the end of the World) [8].

Свою чергою, Н. Матвеева поділяє біблеїзми на дві великі групи [9]:

1) «добіблійні» (the root of the evil – корінь зла, the salt of the Earth – сіль землі). Це фразеологізми, які вже в Біблії вживалися як метафоричні узагальнено-образні оберти. До цієї групи приймають численні власне біблійні метафоричні звороти, використані у притчах і проповідях Ісуса Христа, пророків, євангелістів (a mote in smb's eye – «сучок в чужому оці», чужий недолік);

2) «постбіблійні», які діляться ще на дві підгрупи:

а) біблеїзми, утворені в результаті метафоризації біблійних вільних словосполучень (to hide one's light under a bushel – зарити талант у землю, the slaughter of the innocents – побиття невинців); серед цих фразеологічних одиниць також багато інтернаціональних;

б) біблійні фразеологізми, які взагалі не зустрічаються в Біблії ні в прямому, ні в переносному значенні, а утворюються вже в мові на основі тих чи інших сюжетів. To cast one's bread upon the waters – відпускати хліб свій по водах. Такі біблеїзми, як правило, не зустрічаються в інших мовах і можуть називатися національно-запозиченими.

В. Гак класифікує біблеїзми наступним чином [7, с. 159–169]:

1) за ступенем їх зв'язку з Біблією, де виділяються чотири підгрупи:

а) первинні біблеїзми, які безпосередньо відображають біблійний текст або ситуацію. До них належить переважна більшість біблійних фразеологізмів;

б) вторинні біблійні фразеологізми, які лише віддалено зв'язуються з текстом Біблії;

в) безпосередні, які сходять безпосередньо до Біблії. Цитування, приклади;

г) опосередковані, на яких лежить печатка запозичення з інших мов або друк окремих авторів. Заміна, авторська видозміна.

2) За семантикою, де виділяються дві підгрупи:

а) біблеїзми, що мають пряме значення (babes and sucklings – новачки, недосвідчені люди; the Holy of Holies – свята святих);

б) біблеїзми з переносним значенням (to eat one's words – взяти свої слова назад; a lost sheep – людина, що зійшла зі шляху істинного).

Є чимало англомовних біблеїзмів, які мають свій український еквівалент:

apple of discord – яблуко розбрату;

the apple of Sodom – красивий, але гнилий плід;

the beam (the mote) in one's eye – не бачити «колоду» у власному оці;

the blind leading the blind – сліпий веде сліпого;

by the sweat of one's brow – в поті чола свого; babes and sucklings – новачки, недосвідчені люди;

Faith moves mountains – з вірою можна гори перевернути; віра творить дива;

Can the leopard change his spots? – Чи може леопард перефарбувати свої плями?;

a crown of glory – вінець слави;

daily bread – хліб насущний;

a drop in the bucket – крапля у відрі, крапля в морі;

a fly in the ointment – ложка дьогтю в бочці меду;

forbidden fruit – заборонений плід;

job's comforter – горе-утішитель;

a prodigal son – блудний син;

a dead letter – мертва буква; втратив своє значення закон, гасло;

Man proposes but God disposes – людина мислить, а Бог креслить.

loaves and fishes – хлібці і риби (якими Христос, за євангельським переказом, нагодував сотні людей, що зібралися слухати його);

the root of all evil – корінь зла;

the prodigal son – блудний син;

the promised land – земля обітована (обіцяна);

A prophet is not without honor, save in his own country. – Немає пророка у своїй Землі.

В англійську мову увійшло з Біблії ще чимало дієслівних обертів. Наведемо кілька прикладів:

to cast glass beads before swine – кидати перли перед свиньми;

to choose the good part – вибрати кращу частку;

to turn the other cheek – підставити іншу щоку;

to condemn oneself out of one's mouth – самому засудити себе (мимоволі);

to escape by the skin of one's teeth – ледве-ледве врятуватися, ледь unikнути небезпеки;

to kill the fatted calf – заколотити вгодованого бичка (тобто зустріти радо, пригостити кращим, що є вдома);

to laugh to scorn – презирливо висміювати;

to sit under one's vine and fig-tree – сидіти під своєю лозою і смоківницею, (тобто спокійно і безпечно сидіти вдома);

to sow the wind and reap the whirl wind – посіяти вітер і пожати бурю;

to die on the Cross – вмерти на хресті;

to worship the golden calf – поклонятися золотому теляті, тобто вище за все цінувати багатство, гроші.

Деякі фразеологічні одиниці сягають корінням до біблійного сюжету. Їхню етимологію проілюстровано в наступних прикладах:

To keep as the apple of smb's eye – берегти як зіницю ока. Таке порівняння неодноразово трапляється в Біблії, наприклад у Книзі притч Соломона: «Збережи заповіді мої – і будеш живий; і вчення мое – як зіницю очей твоїх». Воно пов'язане з особливою цінністю органу зору, адже ушкодження зіниці призводить до невиліковної сліпоти. Фразеологізм означає пильно оберігати, старанно доглядати, охороняти що-небудь або кого-небудь.

Juda's kiss – поцілунок Іуди. У Євангелії розповідається, що Іуда Іскаріот, один із дванадцяти апостолів Христа, зрадив свого вчителя за тридцять срібняків. Первосвящеників, які прагнули заарештувати Ісуса, він попередив: «Кого я поці-

люю, то він, – берить його і обережно ведить». Підійшовши до Спасителя, Іуда сказав: «Учителю!» – і поцілував його. Ісуса схопили, судили, катували, після чого розіг'яли на Голгофі. Через деякий час від докорів власного сумління Іуда повисив на осіці. На основі цієї історії й склався такий вислів, який символізує зрадництво та лицемірство. Його вживають, коли йдеться про людей, які за дружбою приховують справжню ворожість.

A scapegoat – козел відпущення. Виникнення цього фразеологізму сягає в глибину сторіч і описане в Біблії. У давніх євреїв існував особливий обряд. У день відпущення гріхів брали двох козлів і, кинувши жереб, одного з них кололи, приносячи в жертву Богові. А другого, провівши над ним певну церемонію, що означала покладання на нього всіх гріхів єврейського народу, відводили в пустелю для відпущення гріхів. Отже, у переносному значенні «козлом відпущення» називають людину, на яку постійно звалюють чужу провину; яка незаслужено несе відповідальність за гріхи інших.

The camel and the needle's eye – легше верблюдові пройти крізь вушко голки, ніж багатому увійти в царство небесне. Вислів належить Ісусові Христу, однак його походження неоднозначне. За однією з версій, верблюд – це товстий канат, вишлетений з верблюжої шерсті, і його справді неможливо втягти в голку. За іншою – вушком голки жителі Єрусалима називали одні з міських воріт, які були надто низькі й вузькі, щоб пропустити караван верблюдів. Широковживаною стала перша частина вислову – «легше верблюдові пройти крізь вушко голки», яка набула значення «надто важко, майже неможливо».

To bear one's cross – нести свій хрест. Початком своїм вислів сягає вглиб віків. За давніми жорстокими звичаями, людина, засуджена на смерть, несла свій хрест до місця страти, де її розтинали. Так Ісус Христос пройшов дорогою страждань до Голгофи з хрестом на плечах, бо його доля була визначена Богом наперед. У переносному значенні «нести свій хрест» – означає терпіти тяжку долю, великі страждання, обстоючи справедливості чи певну ідею.

To wash one's hands of – умити руки. В обрядах багатьох східних народів існував ритуал обмивання рук. Наприклад, у мусульман – перед

намазом, у євреїв – перед якимось священним дійством. Люди мили руки, щоб очиститися від гріха. Згодом ця дія стала символізувати невинуватість людини: у суді звинувачений умивав руки, стверджуючи цим, що до злочину він не причетний, його руки чисті. Про цей звичай згадано в Євангелії. Пилат, віддаючи Ісуса на розправу, умив руки і сказав: «Не винен я у крові праведника цього».

Коли йдеться про ухилення од відповідальності, говорять: я умиваю руки.

To hide one's light under a bushel – закопати талант у землю. В одній із євангельських притч розповідається про чоловіка, який перед тривалим від'їздом доручив рабам оберігати його гроші: одному дав п'ять талантів (талант – давня єврейська срібна монета), другому – два, а третьому – один. Раби, які отримали п'ять і два таланти, пустили їх у справу, а той, що отримав один талант, закопав його в землю, щоб зберегти. Повернувшись, хазяїн наказав рабам звітувати про майно. Він похвалив тих, хто вклав гроші у справу й отримав прибуток для господарства, і висварив того, хто не скористався можливістю збагатити хазяїна. Отже, «закопати талант у землю» означає не використати всіх можливостей, не розвивати своїх здібностей, втратити їх.

Alpha and omega – початок і кінець. Вислів має біблійне походження. В одному із текстів Бог каже: «Я є альфа й омега, початок і кінець». Альфа є першою, а омега – останньою буквами грецького алфавіту. Тому фразеологізм означає початок і кінець; основу, найголовніше.

Висновки і пропозиції. У сучасній англійській мові вживається чимало фразеологічних висловів, зворотів, фраз біблійного походження. Дані мовні одиниці є свідченням не лише багатого етапу формування мови, а й творення англійської культури з Книгою, що дивує і вчить. Таким чином, знання фразеологізмів допомагають нам оцінити яскравість і виразність мовлення, зрозуміти жарт, гру слів, а іноді просто і сенс всього висловлювання.

Подальшою перспективою наукового пошуку в обраному напрямі може бути більш детальне дослідження особливостей фразеологічних одиниць біблійного походження, їх класифікація та семантика.

Список літератури:

1. Алефіренко М. Теоретичні питання фразеології / М.Ф. Алефіренко. – Харків, 1999. – 210 с.
2. Амосова М.М. Основи англійської фразеології. – Л.: Наука, 1989. 97 с.
3. Андрейчук Н. Біблеїзми з точки зору когнітивної семантики / Н.І. Андрейчук, І.Д. Карамішева. – Л.: Львівська політехніка, 2000. – 56 с.
4. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов / О.С. Ахманова. – М.: Советская энциклопедия, 1966. – 608 с.
5. Бирих А., Матешич Й. Из истории русских библейских выражений // Русский язык за рубежом. 1994. № 5–6. – С. 41–47.
6. Виноградов В.В. Избранные труды. Лексикология и лексикография. – М., 1977. – 267 с.
7. Гак В. Фразеология, образность и культура. Сборник статей / В.Г. Гак. – М., 2000. – 210 с. – С. 159–169.
8. Гвоздарев Ю.А. Строки библейской мудрости // Русская речь. 1994. № 3. – С. 13–118.
9. Матвеева Н.П. Біблеїзми в російській словесності // Російська словесність, 1993.
10. Набока Е.Н. Библиеизмы из Евангелия от Матфея в языке и речи (на материале англоязычных словарей и газетных текстов): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Е.Н. Набока. – Одесса, 2006. – 195 с.
11. Онкович Г.О. Фразеологізми як національно-культурний компонент. – М.: Диво слово, 1999. – № 4. – С. 35–46.
12. Скаб М., Скаб М. Біблійні фразеологізми як об'єкт мовної гри в сучасній українській літературі / Марія Скаб, Мар'ян Скаб // Учені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. – 2012. – Т. 25(64), № 2(1). – С. 232–237.

13. Ужченко В. Фразеологія сучасної української мови / В.Д. Ужченко, Д.В. Ужченко. – К. : Знання. – 494 с.
14. Ужченко В. Фразеологічний словник української мови / В.Д. Ужченко, Д.В. Ужченко. – К. : Освіта, 1998. – С. 224.
15. Фразеологічний словник української мови: у 2-х томах. – К. : Наукова думка, 1993. – С. 980.
16. Gardiner J.H. The Bible as English Literature. N.Y., 1906.
17. Smith L.P. Words and Idioms Studies in the English Language. L., 1948.
18. Smith W. Bible Dictionaries // The Zondervan Pictorial Encyclopedia of the Bible. Grand Rapids, 1975. – P. 566–571.
19. Smith L.P. Words and Idioms Studies in the English Language. L., 1948.

References:

1. Alefirenko M. Teoretychni pytannia frazeolohii [Theoretical issues of the phraseology] / M. F. Alefirenko. – Kharkiv, 1999. – 210 s.
2. Amosova M. M. Osnovy anhliiskoi frazeolohii [The basics of the English phraseology]. – L. : Nauka, 1989, 97 s.
3. Andreichuk N. Bibleizmy z tochky zoru kohnityvnoi semantyky [Bibleisms from the point of view of the cognitive semantics] / N. I. Andreichuk, I. D. Karamysheva. – L. : Lvivska politekhnik. – 2000. – 56 s.
4. Akhmanova O. S. Slovar lnhvystycheskykh termynov [The Dictionary of the linguistics terms] / O. S. Akhmanova. – M. : Sovetskaia entsyklopedyia, 1966. – 608 s.
5. Byrykh A., Mateshych Y. Yz ystorry russkykh bybleiskykh virazhenyi [From the history of the Russian biblical expressions] // Russkyi yazyk za rubezhom. 1994. № 5–6. – S. 41–47.
6. Vynohradov V. V. Yzbrannie trudi. Leksykologhyia y leksykohrafyia. [Selected works. Lexicology and Lexicography]. – M., 1977. – 267 s.
7. Hak V. Frazeolohyia, obraznost y kultura. Sbornyk statei [Phraseology, imagery and culture. A collection of articles] / V. H. Hak. – M., 2000. – 210 s. – S. 159–169.
8. Hvozhdarev Yu. A. Stroky bybleiskoi mudrosty [Lines of biblical wisdom] // Russkaia rech. 1994. № 3. – С. 13–118.
9. Matvieieva N. P. Bibleizmy v rosiiskii slovesnosti [Bibleisms in the Russian literature] // Rosiiska slovesnist, 1993.
10. Naboka E. N. Bybleyzmy yz Evanhelyia ot Matfei v yazyke y rechy (na materyale anhloiazych-nykh slovarei y hazetnykh tekstov) [Bibleisms from the Gospel of Matthew in the language and speech (based on the materials from the English dictionaries and newspaper articles)]: Dys. ... kand. fylol. nauk : 10.02.04 / E.N. Naboka. – Odessa, 2006. – 195 s.
11. Onkovych H. O. Frazeolohizmy yak natsionalno-kulturnyi component [Idioms as national-cultural component]. – M. : Dyvo slovo, 1999. – № 4. – S. 35–46.
12. Skab M., Skab M. Bibliini frazeolohizmy yak ob'iekt movnoi hry v suchasni ukrainskii literaturi [Biblical idioms as an object of the linguistic game in modern Ukrainian literature] / Mariia Skab, Marian Skab // Ucheni zapysky Tavriiskoho natsionalnogo universytetu im. V. Y. Vernadskoho. Serii : Filolohiia. Sotsialni komunikatsii. – 2012. – T. 25(64), № 2(1). – S. 232–237.
13. Uzhchenko V. Frazeolohiia suchasnoi ukrainskoi movy [Phraseology of modern Ukrainian language] / V. D. Uzhchenko, D. V. Uzhchenko. – K. : Znannia. – 494 s.
14. Uzhchenko V. Frazeolohichni slovnyk ukrainskoi movy [Phraseological dictionary of the Ukrainian language] / V. D. Uzhchenko, D. V. Uzhchenko. – K. : Osvita, 1998. – S. 224.
15. Frazeolohichni slovnyk ukrainskoi movy: u 2-kh tomakh [Phraseological dictionary of the Ukrainian language in 2 volumes]. – K. : Naukova dumka, 1993. – S. 980.
16. Gardiner J. H. The Bible as English Literature. N. Y., 1906.
17. Smith L. P. Words and Idioms Studies in the English Language. L., 1948.
18. Smith W. Bible Dictionaries //The Zondervan Pictorial Encyclopedia of the Bible. Grand Rapids, 1975. – P. 566–571.
19. Smith L. P. Words and Idioms Studies in the English Language. L., 1948.